

יהדות

מחשבה ומוסר

לבתי ספר עצמאיים

3 יחידות לימוד

הוראות לנבחן

א. משך הבחינה: שעתיים וחצי.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שני פרקים.

פרק ראשון	—	נושאים בהשקפת היהדות	—	(20×1)	—	20 נקודות
פרק שני	—	ספרים ומאמרים	—	(8×10)	—	80 נקודות
						סה"כ — 100 נקודות

ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.

ד. הוראות מיוחדות: אין.

כתוב במחברת הבחינה בלבד, בעמודים נפרדים, כל מה שברצונך לכתוב כטיוטה (ראשי פרקים, חישובים וכדומה).
רשום "טיוטה" בראש כל עמוד טיוטה. רישום טיוטות כלשהן על דפים שמחוץ למחברת הבחינה עלול לגרום לפסילת הבחינה!

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

בהצלחה!

/המשך מעבר לדף/

השאלות

פרק ראשון — נושאים בהשקפת היהדות (20 נקודות)

ענה על אחת מן השאלות 1-2.

בשאלה שבחרת, ענה על כל הסעיפים (מספר הנקודות לכל סעיף רשום בסופו).

1. מידת הכעס

(פירוש ברטנורה למסכת אבות, רבנו יונה, רמב"ם)

- א. על פי ברטנורה, הסבר מדוע "אל תהי נוח לקעוס" (אבות ב', י'). (4 נקודות)
- ב. "ואל תהי נוח לקעוס" — מה מייעץ רבנו יונה לעשות כדי שלא להיות נוח לכעוס? (4 נקודות)
- ג. הצג מקרה שבו לפי הרמב"ם ב"הלכות יסודי התורה" כעס מביא לחילול שם ה'. (4 נקודות)
- ד. קרא את הקטע שלפניך, וענה על כל התת-סעיפים שאחריו.
"ונדבר עתה מן הכעס. הנה:

(דרגה א): יש הרגזן [...] הנכעס על כל דבר שיעשו נגד רצונו ומתמלא חימה עד שכבר לבו בל עמו ועצתו נבערה. והנה איש כזה כדאי להחריב עולם מלא אם יהיה יכולת בידו, כי אין השכל שולט בו כלל והוא סר טעם ממש ככל החיות הטורפות [...] והוא קל ודאי לעבור על מיני עבירות שבעולם אם חמתו תשיאהו [=תביאהו] להם, כי כבר אין לו מניע אחר אלא כעסו ואל אשר יביאהו ילך.

(דרגה ב): ויש כעסן רחוק מזה והוא שלא על כל דבר אשר יבואהו שלא כרצונו אם קטן ואם גדול יבער אפו. אך בהגיעו להרגיז, ירגז ויכעס כעס גדול [...] וגם זה רע ודאי, כי כבר יכולה לצאת תקלה רבה מתחת ידו בזמן הכעס ואחר כך לא יוכל לתקן את אשר עוותו.

(דרגה ג): ויש כעסן פחות מזה שלא יכעס על נקלה, ואפילו כשיגיע לכעוס יהיה כעסו כעס קטן ולא יסור מדרכי השכל, אך עודנו ישמור עברתו. והנה זה רחוק מן ההפסד יותר מהראשונים שזכרנו, ואף גם זאת ודאי, שלא הגיע להיות נקי כי אפילו זהיר איננו עדיין, כי עד [=כל עוד] שהכעס עושה בו רושם, לא יצא מכלל כעסן.

(שים לב: המשך הקטע וסעיפי השאלה בעמוד הבא.)

(דרגה ד): ויש עוד פחות מזה והוא [...] כעסו לא להשחית ולא לכלה, אלא כעס מועט. וכמה זעמו? רגע ולא יותר, דהיינו, משעה שהכעס מתעורר בו בטבע עד שגם התבונה תתעורר כנגדו [...] הנה זה חלק טוב ודאי, כי טבע האדם מתעורר לכעס ואם הוא מתגבר עליו [...] שאפילו אותו הכעס הקל לא יעמוד בו זמן גדול אלא יעבור וילך, ודאי שראוי לשבח הוא [...]

(דרגה ה): אמנם, מדתו של הלל הזקן עולה על כל אלה, שכבר לא היה מקפיד על שום דבר ואפילו התעוררות של כעס לא נעשה בו. זהו ודאי הנקי מן הכעס מכול וכול".

(רמח"ל, **מסילת ישרים**, פרק י"א)

- (1) באיזו מבין הדרגות המוצגות בקטע נמצא האדם שחז"ל מכנים: "קשה לכעוס וקשה לרצות", ובאיזו דרגה נמצא האדם המכונה: "קשה לכעוס ונוח לרצות"? (4 נקודות)
- (2) על הכעסן בדרגה השלישית רמח"ל כותב "כי אפילו זהיר איננו".
הסבר כיצד מגדיר רמח"ל את מידת הזהירות (מסילת ישרים, פרק ב'), ומדוע כעסן בדרגה השלישית אינו נחשב אפילו "זהיר". (2 נקודות)
- (3) מסופר על ה"סבא מנובהרדוק" כי היה מעמיד פנים שהוא כועס על תלמיד שסרח, והיה צועק עליו, אך בהסתלק התלמיד היה מסתובב ומחייך.
לפי דברים אלה, לאיזו דרגה הגיע הסבא מנובהרדוק? נמק את תשובתך. (2 נקודות)

2. מלחמת היצר

(רמב"ם, רמח"ל)

- א. לפי הרמב"ם, מהו ההבדל בין החסיד לבין הכובש את יצרו? (4 נקודות)
- ב. שלמה המלך אמר "נפש רשע אָתָה רע", וחז"ל אמרו "כל הגדול מחברו יצרו גדול ממנו". הסבר את הסתירה שבין שני המאמרים האלה, וכתוב כיצד הרמב"ם מתרץ אותה. (4 נקודות)
- ג. רמח"ל מבאר את דרשת חז"ל על הפסוק "על כן יאמרו המושלים באו חשבון". על פי ביאורו, מהו היתרון של ה"מושלים" על שאר בני האדם, שבגללו ראוי לשמוע בעצתם? בתשובתך היעזר במשל גן המבוכה. (4 נקודות)
- ד. קרא את הקטע שלפניך, מדברי ר' יחזקאל לוינשטיין, וענה על כל התת-סעיפים שאחריו.
- "היצר פועל כסותר המעוניין ברווחים, ובמקום שהוא רואה אפשרות להרוויח יותר, משקיע יותר כוחות, ולכן אם במקודש מחברו הצליח לעשות חורבן, ניצחון גדול הוא לו, כי אז התביעה יותר גדולה על המתרשל. כך אנו מבחינים גם בזמנים. בזמן מקודש כמו שבת או חג, דווקא אז הרפיון גדול יותר אצל זה שאינו עמל בחיזוק עצמו. בחודש אלול ובעשרת ימי תשובה, ימי הדין הנוראים, דווקא אז עלולים למכשולים ולרפיון. אחרי מחלה, כאשר חייבים להתחזק בעבודה ולהכיר טובת ה', דווקא אז היא עת רפיון. בימי הַקְנָה, כשהאדם כבר מתייבב יותר לפני אחריתו, וכוחותיו הגופניים נחלשו ודעתו חזקה יותר, ועת היא לו להתקרב לה' יתברך ועבודתו, דווקא אז נערמים מכשולים לפני האדם, כי כן הוא הכלל – בעת צרה שחובת האדם להתקרב לה' יתברך, ויכול לזכות הרבה מאוד באמונה והכרת ה', להתעלות בכוונת התפילה והשקיעה בלימוד תורה, בעת זו אשר הכין ה' יתברך להצלחה רוחנית לעלות ולהתעלות... דווקא כעת יש ליצר שליטה על ידי בלבול המחשבה, והאדם בסכנה אם לא יתחזק לעמול כראוי בעת כזו".

(על פי מופת הדור, שיחה ט"ו)

- (1) הסבר מדוע "במקודש... התביעה יותר גדולה על המתרשל". (3 נקודות)
- (2) מדוע דווקא בזמנים המקודשים המוזכרים בקטע, הניסיון של היצר גדול יותר? (2 נקודות)
- (3) הסבר את ייחודם של ימי הַקְנָה, מבחינת עבודת ה'. (3 נקודות)

פרק שני – ספרים ומאמרים (80 נקודות)

ענה על עשר מן השאלות 3-14.

בשאלות שבחרת, ענה על כל הסעיפים (לכל שאלה – 8 נקודות).

3. רבנו בחיי, חובות הלבבות

- א. מה הם שלושת הגורמים המחלישים את ההתעוררות לעבודת ה' על ידי השכל?
(3 נקודות)
- ב. כיצד התורה עוזרת לשכל להתגבר על כל אחד מן הגורמים שצינת בסעיף א'?
(3 נקודות)
- ג. לפי רבנו בחיי, על מי אמר משה רבנו "עם נָבָל ולא חכם"? (2 נקודות)

4. רמב"ם, הקדמה לפירוש המשנה

- א. "נמצא שכל העם שמעו אותו מקרא ארבע פעמים".
כיצד שמעו ארבע פעמים? (3 נקודות)
- ב. מה היה התפקיד של השרים שהתפזרו בכל בית ישראל בלימוד התורה? (2 נקודות)
- ג. בתורה כתוב שלפני פטירתו "הואיל משה באר את התורה הזאת" (דברים, א', ה').
מה היה עליו לבאר? (3 נקודות)

5. רמב"ן, פירוש התורה, שמות, י"ג, ט"ז

- א. "מימי אנוש החלו הדעות להשתבש באמונה".
ציין את שלוש הדעות המשובשות שרמב"ן מונה, והסבר כיצד המופת האלוקי מבטל את שלושתן. (3 נקודות)
- ב. לפי רמב"ן, לשם מה ציווה ה' "מצוות רבות זכר ליציאת מצרים"? (2 נקודות)
- ג. לפי רמב"ן, מה הם "נסים נסתרים", ומדוע הם "יסוד התורה כולה"? (3 נקודות)

6. ספר החינוך, הקדמה

- א.** "נתינת התורה להשכיל לבות בני אדם מחויבת לתשלום היצירות".
(1) בָּאֵר את הביטוי "תשלום היצירות". (נקודה אחת)
(2) הסבר כיצד נתינת התורה מביאה לידי "תשלום היצירות". (3 נקודות)
ב. בעל ספר החינוך תָּמַךְ "איך הדבר שהם [ישראל] סובלי הגלות והצרות מעולם".
(1) מדוע תָּמַךְ בעל ספר החינוך בנוגע למצב של עם ישראל? (2 נקודות)
(2) כיצד הוא מיישב את התמיהה? (2 נקודות)

7. ספר החינוך, מצוות תפילה

- א.** לאילו מחשבות בנוגע לה' מגיע האדם על ידי התפילה? (4 נקודות)
ב. מהו חיוב התפילה מן התורה, ומה תיקנו חכמים? ענה על פי הרמב"ם ועל פי הרמב"ן.
 (4 נקודות)

8. המבי"ט, בית אלוקים

- א.** לפי המבי"ט, מהי התועלת בתפילה שלא התקבלה? כתוב את ההוכחה שמביא המבי"ט לדבריו ממשנה רבנן. (4 נקודות)
ב. מהי המסקנה של המבי"ט מדברי רבי אלעזר "גדולה תפילה יותר ממעשים טובים"?
 כיצד למד זאת מדבריו?
 (4 נקודות)

9. מהר"ל, דרך החיים על מסכת אבות, פרק ד', משנה א'

- א.** הסבר על פי מהר"ל, מדוע "חכם" הוא מי שלומד מכל אדם ולא מי שיודע הרבה.
 (4 נקודות)
ב. הסבר על פי מהר"ל, מדוע "עשיר" הוא מי שמסתפק במועט ולא מי שהוא בעל ממון רב.
 (4 נקודות)

10. רמח"ל, מסילת ישרים, הקדמה

- א. בהקדמת הספר רמח"ל מונה חמישה חלקי שלמות העבודה.
כתוב שלושה מן החלקים האלה, והסבר אותם. (4 נקודות)
- ב. "אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה, אז תבין יראת ה' " (משלי, ב', ד'-ה').
מה רמח"ל לומד מפסוק זה? (2 נקודות)
- ג. רמח"ל קובע כי "רוב אנשי השכל המהיר והפקחים החריפים [...] לא יקבעו עיון ולימוד על ענייני שלמות העבודה".
מהו ההסבר של רמח"ל לתופעה זו? (2 נקודות)

11. הרב וסרמן, מאמר על האמונה

- א. "ולא תתורו אחרי לבבכם - זו מינות". מה שואל הרב וסרמן על דרשת חז"ל זו?
(2 נקודות)
- ב. "ממשפטי התורה אנו רואים דעוון הכפירה חמור מאוד, יותר מעובד עבודה זרה".
כיצד בא דבר זה לידי ביטוי במשפטי התורה? הבא דוגמה אחת. (3 נקודות)
- ג. הרב וסרמן מסכם: "היוצא מזה כי יסודי האמונה מצד עצמם הם פשוטים ומוכרחים".
הסבר על פי הרב וסרמן, מדוע בכל זאת מצויה כפירה אצל בני האדם. (3 נקודות)

12. חזון איש, אמונה וביטחון

- א. מדוע הביטחון המזוין גרוע מהיעדר הביטחון? כתוב שתי סיבות. (3 נקודות)
- ב. תאר את אופיו של בעל הביטחון האמתי. (3 נקודות)
- ג. כיצד בעל הביטחון האמתי מוסיף קדושה בעולם, על פי חזון איש? (2 נקודות)

13. הרב דסלר, קונטרס הבחירה

א. הסבר באמצעות משל המעשן מה גורם לאדם לבחור ברע. (3 נקודות)

ב. הסבר מהי "בחירה טובה" ומהי "בחירה רעה". (2 נקודות)

ג. "כיוון שעבר אדם עברה ושנה בה... נעשית לו כהיתר".

על פי הרב דסלר, הסבר מדוע נענש האדם על העברה השנייה, אף על פי שלא עשה אותה מתוך בחירה ברע. בתשובתך התייחס למקרה שהאדם מביא עליו את הרע, ולמקרה שהאדם התחנך לרע. (3 נקודות)

14. הרב שמואלביץ, שיחות מוסר, הכרת הטוב

א. מה הרב מעניק לתלמידו? ענה על פי ההסבר של הרב שמואלביץ לדברי שלושת התלמידים

של רבי אליעזר. (5 נקודות)

ב. כיצד תלמיד מקיים את חובת "הכרת הטוב" לרבו במלואה? (3 נקודות)

בהצלחה!